Argument

Filologul aplecat asupra monumentelor culturii scrise pare să se înrudească în multe privinţe cu arheologul. Epocile trecute îi captivează în egală măsură. Desluşirea începuturilor, a originii lucrurilor devine atât pentru arheologie (*archè*, în greacă, are semnificaţia de ‘început’), cât şi pentru filologie o temă obsedantă, care determină însăşi raţiunea de a fi a acestor discipline. Textele vechi nu sunt nişte simple relicve amorfe, îngropate de vreme, ci închid în sine argumente irefutabile ale devenirii unei literaturi, ca şi ale eclozіunii limbii literare. Aceasta din urmă nu se suprapune cu limba creaţiilor beletristice propriu-zise, ci are o sferă mult mai largă, integratoare, fiind, după expresia consacrată a lui Iorgu Iordan, „haina tuturor producţiilor culturale omeneşti”.

Filologul îşi propune, aidoma unui arheolog, sondarea straturilor succesive care s-au suprapus în geneza unor texte din epoca medievală sau a modernităţii timpurii, o explorare profundă care să-i ofere şansa de a desluşi date noi despre autenticitatea sau paternitatea acestora, elemente revelatorii privind datarea sau localizarea unor scrieri mai puţin cunoscute sau controversate. Întoarcerea la realitatea textului, la manuscris sau la tipăritura originală, constituie pentru filolog o condiţie obligatorie a probităţii demersului său hermeneutic. Pentru un ilustru cercetător al manuscriselor medievale iluminate, precum Léon M.J. Delaissé, observaţiile aşa-zis arheologice asupra unei scrieri nu sunt decât o fază premergătoare care trebuie să însoţească investigaţia filologică propriu-zisă. Desigur, critica textuală nu se limitează la nivelul descriptiv, codicologic sau paleografic, necesar, de altfel, oricărui examen riguros. Dincolo de datele bibliologice exterioare, filologul face în permanenţă apel la analize tipologice sau la evaluări sintetice, la studiul istorico-cultural

BDD-B12-01 © 2012 Casa Cărţii de Ştiinţă
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 22:11:17 UTC)

sau la cel lingvistic, având astfel posibilitatea disocierii şi a comparării caracteristicilor definitorii ale unei scrieri vechi, ale cărei dificultăţi de interpretare rămân o provocare continuă. Arheologia textului poate primi, aşadar, o conotaţie filologică mai largă, de unde şi motivaţia titlului acestei cărţi.

Structurat în două secţiuni, *Delimitări textuale* şi *Schiţe de portret*, volumul de faţă însumează o suită de contribuţii privind literatura veche românească, concepute dintr-o perspectivă filologică, în accepţiunea restrânsă a termenului.

Am consacrat, mai întâi, un spaţiu adecvat cercetării unor cărţi reprezentative pentru discursul religios, scrieri care, dincolo de dimensiunea lor teologică şi liturgică, au avut un rol întemeietor în cultura română, prin schimbarea paradigmei lingvistice şi introducerea limbii naţionale în biserică. Sunt trecute în revistă principalele versiuni şi ediţii ale *Evangheliei* şi ale *Liturghierului* transcrise sau publicate în limba română, începând din secolul al XVI-lea, modelele şi izvoarele care au stat la baza traducerilor, filiaţia textelor şi, nu în ultimul rând, modul în care aceste cărţi au condus, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, la instituirea unor norme lingvistice supradialectale în toate tipăriturile româneşti.

Paralelismele dintre pasajele semnificative pe care le-am expus, în mod constant, permit compararea convergenţelor şi a divergenţelor existente între texte de aceeaşi factură, elemente capabile să susţină demonstraţia. Astfel, în versiunile *Parimiarului* din secolul al XVII-lea au putut fi evidenţiate nuclee ale unui limbaj teologico-filosofic care tindea să se încetăţenească în limba română. Cu toată literalitatea traducerii şi caracterul compozit al limbii pe care le-am surprins în versiunea *Vulgatei* din 1760–1761, textul biblic datorat lui Petru Pavel Aron se constituie într-un document unic de spiritualitate românească din veacul Luminilor. În acelaşi filon ideatic se înscriu şi mulţimea de calendare ce conţin o adevărată enciclopedie portantă sau ediţiile *Mineielor* râmnicene, în ale căror prefeţe apar conexiuni surprinzătoare cu scrierile iluminiştilor francezi. În fine, am urmărit posteritatea, nelipsită de inconsecvenţe de editare, a unei cărţi de cântece câmpeneşti apărute la Cluj, în 1768, care, în spatele

BDD-B12-01 © 2012 Casa Cărţii de Ştiinţă
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 22:11:17 UTC)

unei ortografii aproape imposibile, ascunde un lirism genuin.

Ultimele noastre „delimitări" textuale au ca obiect de studiu scrierile poetice ale lui I. Budai-Deleanu, pe care le-am editat nu demult. După o incursiune în istoria textului şi critica ediţiilor realizate până acum, am selectat şi am comentat mai multe contexte cu lecţiuni amendabile, care i-au alterat uneori autenticitatea. Principala concluzie care se desprinde de aici este aceea că restituirea unei opere la dimensiunile ei reale impune o revenire permanentă la manuscris, o recitire a textului originar, menită să faciliteze o interpretare a grafiei cât mai fidelă.

Cea de-a secţiune a cărţii cuprinde o mică galerie de portrete ale unor „vechişti", cum sunt îndeobşte numiţi cercetătorii dedicaţi scrisului românesc din epocile trecute. Sunt figuri mai mult sau mai puţin cunoscute, precum A. Lambrior, Grigore Creţu, M. Gaster, Nicolae Drăganu, Al. Procopovici, Mario Roques, Ştefan Ciobanu şi Ştefan Paşca, dintre care unii şi-au legat destinul de Muzeul Limbii Române, fondat la Cluj, în urmă cu peste nouă decenii, de către Sextil Puşcariu. Deasupra filologilor invocaţi tronează efigia copleşitoare a lui Nicolae Iorga, văzut aici exclusiv în ipostaza sa de istoric literar de factură enciclopedică, un erudit fascinat deopotrivă de literatura veche şi de cea modernă. Am îmbrăţişat ideea că profilurile schiţate nu pot fi nicidecum encomiastice sau doar curriculare, ci capabile să surprindă cât mai exact atât ceea ce a rezistat din teoriile avansate de fiecare, idei care şi-au găsit confirmarea în timpurile noastre, cât şi ceea ce este perimat. Un gest, în fond, de a regândi o posibilă istorie critică a filologiei româneşti.

BDD-B12-01 © 2012 Casa Cărţii de Ştiinţă
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 22:11:17 UTC)